

IN MEMORIAM

HFZ. MAHMUD-EF. TRALJIĆ (1918.-2002.)

Hafiz Mahmud-ef. Traljić je vanredni bošnjački alim i učenjak. Iako sam više godina pratio njegov naučni rad ne mogu tvrditi da će biti lahko istražiti i valorizirati njegovu obimnu i izvanrednu naučnu zaostavštinu. Dug naš je velik prema ovom skromnom čovjeku i respektabilnom učenjaku, posebno pojedinaca koji su se bavili naukom i istraživanjem naše bošnjačke baštine, a koje je on zadužio svojom pomoći hizmet čineći nauci. Hfz. Mahmud-ef. Traljić bio mi je profesor kiraeta na postdiplomskom studiju na Fakultetu islamskih nauka u Sarajevu i ostaće mi u sjećanju po svojoj dobroti, širokogrudnosti i autoritativnosti.

Biografija

Hfz. Mahmud-ef. Traljić je rođen 28. aprila 1918. godine u uglednoj sarajevskoj porodici. Nakon završene osnovne škole primljen je na školovanje u Gazi Husrev-begovu medresu, a po završetku iste upisao se u Višu islamsku šerijatsko-teološku školu u Sarajevu 1940., na kojoj je diplomirao 1944. godine. Po okončanju studija zapošljava se u Gazi Husrev-begovoj biblioteci, u kojoj radi do 1947. U istom periodu obnašao je dužnost profesora u Gazi Husrev-begovoj ženskoj medresu i bio imam u sarajevskoj džamiji Sinan Vojvoda Hatun na Vratniku.

Njegova uspješna karijera istraživača, profesora i imama nasilno je prekinuta hapšenjem u junu 1947., da bi brzo iza toga u montiranom komunističkom procesu mnogim drugim bošnjačkim alimima, učenjacima i uglednim ljudima i on bio osuđen na dugogodišnju robiju. On je suđen i osuđen u grupi u kojoj su bili: Kasim-ef. Dobrača, Derviš-ef. Korkut, dr. Jusuf Tanović, dr. Kasim Turković, dr. Salih Udžvarić, Abdullah-ef. Dervišević, Ibrahim Karalić, Muharem Avdihodžić, Hasan Avdić, Mustafa Hebović i Hasan-ef. Ljevaković. Osuđen je na zatvorsku kaznu od 10 godina, a odležao je devet godina i osam mjeseci. Iz zatvora je izašao u januaru 1957. godine.

Zahvaljujući poznanstvu Hamdije Kreševljakovića sa Brankom Čulićem, hfz. Mahmud-ef. Traljić se zapošljava u Narodnu i univerzitetsku biblioteku BiH u Sarajevu, u odjeljenje specijalističke zbirke. Na tom mjestu je proveo 27 godina, odakle je otišao u mirovinu 1984. godine. Za to vrijeme je, istovremeno obnašao dužnost imama u Ćurčića Jahja-pašinoj džamiji u Sarajevu, u kojoj je čuvao mihrab do 1996., kada ga je počela popuštati snaga. Dugi niz godina je počasno obnašao dužnosti nazira u Gazi Husrev-begovom vakufu te devrihana, džuzhana i sahibi-nokte u Gazi Husrev-begovoj džamiji.

Od 1987. pa do 1992. godine bio je profesor kiraeta na Fakultetu islamskih nauka, a kada je otvoren postdiplomski studij postao je profesor istog predmeta postdiplomcima. U tom svojstvu je dočekaio svoje preseljenje u vječnost.

Zadnje dvije godine svoga života hfz. Mahmud-ef. Traljić nije izlazio iz svoje kuće jer mu je zdravlje sve više slabilo. Svoju plemenitu dušu predao je u milost njezinom plemenitom Gospodaru u subotu 28. decembra 2002. godine. Dženaza mu je klanjana pred Gazi Husrev-begovom džamijom, kom prilikom je slovo o ovom bošnjačkom velikanu održao Reisu-l-ulema Islamske zajednice u BiH prof. dr. Mustafa-ef. Cerić. Spušten je u mezar u nedjelju, 29. decembra 2002. u haremu Ćurčića Jahja-pašine džamije u Ćurčića mahali, preko puta njegove kuće, u prisustvu mnogobrojnih uglednika, prijatelja i poštovalaca.

Hafizova trilogija o kulturnoj historiji Bošnjaka

Više stotina bibliografskih jedinica u obimnoj i bogatoj bibliografiji radova hafiza Mahmud-ef. Traljića svjedoče da je živio svoj život plodno, radno i dostojanstveno. Njega su njegova djela nadživjela. Što je zapisao jedan putopisac kada je došao u jedno čudno mjesto i čitao hronograme na nišanima njihovih merhuma: “Živio sam dva dana”, pisalo je na jednom, “živio sam sedam dana”, pisalo je na drugom, “nisam uopće živio”, pisalo je na trećem... Začuden, upitao je prvog prolaznika, kako je moguće da ovdje ljudi tako malo žive? On mu je odgovorio: “Mi računamo da živimo samo onoliko dana u kojima uradimo djela koja će nas nadživjeti.”

Doista, hafiz Mahmud-ef. Traljić svojim plodnim radom je postigao ono što ga čini nama uzorom i primjerom samoprijegornog praktičnog

vjernika, naučnika i istraživača koji je obilježio svoje doba i sebe svojim djelima u tom vremenu. Mnogobrojni njegovi radovi jesu jedinstveni po svojoj temi i predmetu, jer ih je on jedini mogao napisati budući da je događaje rekonstuisao po svome briljantnom sjećanju i pamćenju. U teškom vremenu kroz koje je prošao, rame uz rame sa hadži Mehmed-ef. Handžićem, Kasim-ef. Dobračom i drugima, doima me jedna preporuka koju mu je dao Mehmed-ef.: “Ne piši! Sada se mnogo šta ne piše. Pamti!” Zahvaljujući njegovoj bistrini kojom ga je obdario Allah, dž.š., jakoj memoriji koju mu je još više pospješivao i čuvao hifz Kur’ana, mogao je, htio i napisao sjećanja sa neprocjenjivim podacima o ljudima i institucijama islama i Bošnjaka u Bosni. Na našu sreću, Hafizova svijest o važnosti zapisanog sjećanja, agilnost, čestitost i vanredna pismenost darovala nam je zlata vrijedne knjige i radove bez kojih je nezamislivo istraživanje islamske i kulturne baštine Bošnjaka. Njegova trilogija iz ove oblasti osigurala mu je trajno mjesto u kulturnoj povijesti Bosne:

1. *Istaknuti Bošnjaci* (prvo izdanje: Zagreb, 1994., 191 str. i drugo dopunjeno i prošireno izdanje: El-Kalem, 1998., 345 str.,

2. *Mali podsjetnik značajnih datuma islamske prošlosti Bošnjaka*, El-Kalem, Sarajevo, 1996., 152 str.)

3. *Iz kulturne historije Bošnjaka*, Travnik, 1999., 363 str.

Hafiz Traljić, kao rijetko ko u našem narodu uviđao je potrebu da se o znamenitim ljudima, događajima i institucijama napiše slovo i time sačuva uspomena na njih. Ovaj njegov napor, htijenje i duševna potreba očita je na stranicama njegove spomenute trilogije i drugih radova koje je za života objavio.

Hifz

Postao je nosilac časnog zvanja hafizu-l-Kur’ana još dok je bio učenik Medrese, 1935. godine. Njegov muhaffiz je bio poznati sarajevski alim hfz. Mustafa-ef. Mujezinović, otac Mehmeda-ef. Mujezinovića. Tokom polaganja hifza pred komisijom hafiza dnevno je učio po tri džuzi Kur’an-i kerima. Istovremeno je išao na nastavu i bio ispitivan u razredu od svojih profesora iz raznih nastavnih predmeta. Hifz se tada tretirao privatnom stvari onih koji ga uče i nisu budućim hafizima davane nikakve olakšice, niti stimulacija.

Hafiz Mahmud-ef. Traljić je doživio da bude najstariji hafiz te među najistaknutijim i najuglednijim hafizima u Bosni i na Balkanu. On je bio muhaffiz mnogim našim današnjim hafizima. Izveo je 14 hafiza kako je to sam potvrdio u sehurskoj emisiji na Radiju Faderacije BiH uz ramazan 01. decembra 2002. godine. Do pred svoju smrt je bio nezaobilazan član Komisije za preslušavanje novih hafiza i dugo vremena njezin predsjednik. Svojim odnosom prema ovom časnom poslu postavio je standard i pravila za učenje hifza i dolazak do zvanja hafiza Kur'ana.

Povjesničar bošnjačke kulture

Od svojih studentskih dana razvijao je i unapređivao svoje spisateljske i istraživačke sposobnosti. Bio je historičar bošnjačke kulture i izvanredan bibliograf, revnosan učesnik i svjedok autentičnih zbivanja u duhovnom životu Bosne i Bošnjaka. I sam žrtva nasilja nad bošnjačkom duhovnošću u vremenu instaliranja druge Jugoslavije kada su nasilno presječeni najvažniji tokovi izvorne bošnjačke tradicije i kulture, hafiz Mahmud-ef. Traljić je kao naučnik, istraživač i pisac istrajavao u prezentiranju i afirmiranju kulturnih vrijednosti Bošnjaka.

Vjerovatno je dugi niz godina bio najbolji poznavalac povijesti naših institucija i znamenitih Bošnjaka. On ne samo da je o tome pisao već je sve to u pamćenju pohranjeno imao.

Teško je danas dati odgovor na brojna pitanja u vezi sa ulogama koje su imale neke institucije Islamske zajednice i bošnjačkog naroda, pogotovo što se o tome nije dovoljno pisalo niti je dokumentacija sačuvana. Za nas je sasvim značajno doći do tačnih historijskih podataka o svim našim ljudima, ali i o institucijama. U tom traganju jako je značajno doći do istine otkrivanjem tačnih podataka o ukupnom našem naslijeđu. Dva su puta: otkrivanjem originalne dokumentacije i bilježenjem i kazivanjem savremenika. To su značajni koraci u izgradnji svijesti naroda koji će ga svakim svojim djelićem i elementom čuvati od zaborava, gajiti mu ponos, poticati ga i podsjećati na nešto što je sudbinski važno za njegovu budućnost.

Ono što je Hafiz napisao jeste rekonstrukcija podataka o nekoliko značajnih institucija i mnogih istaknutih ljudi iz bošnjačke prošlosti koje su imali snažan pečat i ulogu u osvješćivanju naroda i njegovom osposobljavanju za život i budućnost.

Ogledalo kulturnoga, vjerskoga i svakog drugog nivoa razvijenosti jednoga naroda jesu njegove kulturne i odgojno-obrazovne institucije. Stoga je za naš podrobniji uvid u stanje jednog dijela obrazovnog sistema važno u Bosni i iščitavanje Hafizovog djela Iz kulturne historije Bošnjaka. Hafiz je na sebi svojstven način predano istražujući podastro čitateljima ove knjige vrlo precizne podatke koje neće moći zaobići budući istraživači odgojno-obrazovnoga sistema naše zemlje iz vremena koje ona prati. To se posebno odnosi na Gazi Husrev-begovu medresu, a naročito na stanje u njoj nakon donošenja Pravilnika iz 1925. godine kojim je ova odgojno-obrazovna ustanova stupnjevana na srednji i viši rang, s ciljem preustroja obrazovnih institucija u skladu sa zahtjevima vremena i potrebama muslimana. Taj viši stupanj Gazi Husrev-begove medrese - Alijja, bio je u rangu fakulteta prema mišljenju akademika Hamdije Kreševljakovića, kojega citira hafiz Mahmud-ef Traljić. Hafiz u ovoj svojoj knjizi proučava i Gazi Husrev-begovu biblioteku i Mekteb-i nuvvab, stavljajući akcenat na njihov doprinos u obrazovanju Bošnjaka i razvoja ovoga muslimanskog evropskog naroda na svim poljima. No, kako se da zaključiti na stranicama ove knjige, sve te institucije su nosili vanredni pojedinci o kojima je Hafiz u svojim knjigama pisao i dao vlastitu ocjenu njihovog rada, čuvajući tako spominjane velikane od zaborava.

Moje prijateljstvo sa Hafizom

Sa Hafizom se poznajem od 1981. godine kada sam došao na rad u Starješinstvo IZ BiH, Hrvatske i Slovenije u Sarajevo. Povremeno smo se vidali i u radu raznih komisija zajedno učestvovali. Bolje poznanstvo će brzo uslijediti kada je rješenjem predsjednika Starješinstva dr. Ahmeda Smajlovića, formirana služba za islamska istraživanja, dokumentaciju i informacije, u kojoj se počeo razvijati centar Islamske zajednice za dokumentaciju. To je bilo krajem 1981. godine. Za odlaganje dokumentacije osigurana je posebna prostorija i napravljeni duboki plakari sa fajlovima za razvrstavanje prikupljene građe. Dr. Muhamed Hadžijahić je ranije napisao klasifikacionu shemu (august 1980.) i počelo se sa sakupljanjem građe. U ovoj ekipa su bili: hfz. Mahmud Traljić, dr. Muhamed Hadžijahić, Ismet Bušatlić, Džemal Salihspahić i Muharem Omerdić. Shema je određivala raspored građe u tri velike oblasti: personalna imena, geografski pojmovi i ostali pojmovi. Primjerak te sheme

čuvam u svojoj biblioteci. Bila je sakupljena ogromna i vrijedna građa. Mlađi su učili od starijih. Odlaskom dr. Smajlovića sa dužnosti predsjednika Starješinstva ekipa je prestala sa radom, a sakupljena bogata dokumentacija je bačena u stari papir. Kada je dr. Hadžijahić vidio kako se to baca u kamion rekao je Hafizu da kada umre u listovima IZ-e o njemu niko ništa ne smije pisati. Hfz. Traljić me nazvao telefonom i prenio mi njegov vasijjet. Kad je već Doktor bio teško bolestan sa Ismetom Bušatlićem sam ga posjetio. Pitao sam ga je li odustao od svog zahtjeva koga je saopćio Hafizu, ali mi je odlučno ponovio svoju raniju odluku. Kad je na bolji svijet preselio dr. Hadžijahić, Hafiz me je nazvao i žaželio da me vidi. U razgovoru je istaknuo skori izlazak Anala GH biblioteke i napomenuo dr. Hadžijahićeve odluku. Ona je kao emanet bila na nama dvojici. Pitao me hoću li sa njim dijeliti dio odgovornosti za prekršenu doktorovu odluku da on u Analima napiše nešto o njemu. Prihvatio sam prijedlog nadajući se da će nam taj veliki čovjek halaliti na Sudnjem danu. Hafiz je, potom, napisao u Analima prelijep tekst o svom velikom prijatelju. Ovu priču navodim u namjeri da ukažem na dvije stvari vezane za Hafiza: prvo, njegovo insistiranje da Islamska zajednica ima svoj dokumentacioni centar čija će arhiva imati važnu ulogu u istraživačkim projektima, u čemu je njegova zasluga najveća, uspio je u toj nakani i za nekoliko godina sakupljeno je i u uloške razvrstano više hiljada primjeraka dragocjene građe; drugo, vođenje računa o detaljima, kao što je bila želja dr. Hadžijahićeve i njezino smirivanje na način kako je rečeno naprijed.

Kada sam došao u Gazi Husrev-begovu biblioteku na dužnost direktora u njezinom fondu periodike nisam zatekao časopis *El-Hidaje*, jer su je ranije “posudili” organi državne bezbjednosti kad su zatvorili Muharem-ef. Hasanbegovića, tada na dužnosti glavnog imama u Goraždu. Tražiti od njih da se to vrati bila je pogibelj, pa sam se požalio Hafizu i tražio savjet. “Nemoj”, rekao mi je on, “već napiši oglas u *Preporodu* i traži ko ima da pokloni ili proda, a ja i ti ćemo raditi da se svi brojevi saberu.” Nije proteklo puno vremena a svi brojevi *El-Hidaje* su bili u policama Biblioteke. Volio je ovu Biblioteku i često u nju svraćao. U jednoj prilici razgovarao sam sa njim o normiranju rada u obradi rukopisa. Rekao je kao iskusan bibliotekar i naučni radnik: “Norma bi trebala biti tri kodeksa dnevno.” To sam rekao kolegama koji su radili na tim poslovima i oni su prihvatili njegov stav i posao se veoma dinamizirao. U rezultatima kolektiva ove Biblioteke ima velikih njegovih zasluga. Posebna

mu je zasluga za mnogobrojna uvakufljavanja i poklone knjigama, rukopisima i namjenskih donacijama.

Bio je dostojanstven kao rijetko ko. Bio je prepoznatljiv po urednom i skromnom odijevanju. Jednom prilikom mi je ispričao: “Kad sam završio Medresu, otac mi je rekao: - Nemoj hodati gologlav! - Od tada kapu nisam skidao.” Uvijek je bio s kapom na glavi, a blâgo je prigovarao što se klanja i uči Kur'an gologlav. Na ispitu prilikom polaganja hifza novih hafiza nije dao da se učenje Kur'an-i kerima sluša bez kape. Isto tako, džuzhani u Gazi Husrev-begovoj džamiji su svoj džuz učili pokrivene glave dok je on bio Sahib-i nokta. Smatrao je to našom tradicijom i znakom poštovanja prema namazu i kiraetu Allahove Knjige.

Bilo malo, bilo mnogo, za njega je tuđe bilo nepoznanica. Pričao mi je da, dok je radio u Narodnoj i nacionalnoj biblioteci u Sarajevu, nikada svojoj kući iz kancelarije nije ponio niti jedan list papira, ni olovku, ni gumicu, a kamoli nešto vrednije.

Opisati njegovu narav mogao bih ovim riječima: vedar, nasmijan, odrješit, otvoren, direktan, konkretan, uvjerljiv, povjerljiv, bez zadnjih misli, sa vlastitim stavovima... Dešavale su se mnoge promjene u političkom i vjerskom životu u Sarajevu, u čemu je bilo mnogo podvala i nečasnih radnji među rivalskim stranama, ali u tim intrigama Hafiz nikada nije učestvovao. Za mnoge ljude tražilo se njegovo mišljenje. Ako je imao pozitivan stav govorio je otvoreno, a ako nije prešutio bi...

Njegova supruga Naila-hanuma mi je pričakla da se u životu samo dva puta od nje odvajao. Jednom je išao u Beograd a jednom u Skoplje, oba puta kao referent na naučnim skupovima.

On se svikao pamćenju onoga što ga je interesiralo, a bio je još i hafiz, tako da se pretvorio u živi izvor znanja i podataka. Mnogi diplomski i magistarski radovi nastajali su primanjem uputstava o izvorima od Hafiza. Bio je inspirator mnogim naučnim skupovima i učesnik u njima. Dugogodišnji je učesnik na akademijama “Šebi-arusa” te referent na njima, a nakon smrti šejha Fejzullah-ef. Hadžibajrića i njezin moderator i organizator.

Oči njegove duše bile su pronicljive, iako mu se u pozne godine njegove životne dobi smanjio vid. Snažna i blistava memorija, zahvaljujući daru Božijem, inteligenciji, urednom islamskom životu, mirnoj kućnoj atmosferi i hifzu Kur'an-i kerima, činila ga je rudnikom znanja i informacija.

Oslabljenost njegovog tijela nije utjecala da mu “misao i znanje bude u punom cvatu” što bi rekao Seneka. Njegovo znanje nije više ništa stiskalo, bio je potpuno slobodan i otvoren, u što sam se lično uvjerio dva mjeseca prije njegovog preseljenja. Moralni napredak i svoj naučni uzlet mnogi su doživjeli zahvaljujući druženju sa Hafizom.

On, kao i dr. Hadžijahić uputili su me u metodologiju istraživanja, odabira, sortiranja i čuvanja građe, kao i formiranje vlastitog arhiva iz područja svoga interesovanja. “Ovo će te uvijek činiti spremnim za pisanje, za predavanja i javne nastupe”, govorili su. Hafiz je uvijek afirmirao dinamiku kod mladih, razvijao težnju za islam, za Bosnu, za čuvanje svoje tradicije... Bio je talentovani vizionar i znao se opredjeljivati za prave vrijednosti. Svojim ugledom i znanjem bio je cijenjen učitelj i uzor većem dijelu današnjih intelektualaca u Sarajevu koji proučavaju islam i bosansku tradiciju. Bio je živa enciklopedija. Kao niko od svojih savremenika pamtio je podatke o ljudima i događajima.

Po onome što znam o Hafizu to je bio jedan vrli dostojanstvenik, gospodin i mudar alim. Kako su hafizi elita Ummeta, ja mislim da je on bio pročelnik te elite kod nas u Bosni. Bio je jedan fini i skromni musliman, iskren prijatelj, mudar savjetnik i prijatan sagovornik. Imao sam sreću čestog druženja sa njim. Posebno što je on u lancu mojih učitelja pred kojima sam i od kojih sam učio. Pred njegovu smrt na par mjeseci dugo smo razgovarali u njegovoj kući. Više stvari mi je ispričao koje sam zabilježio. Evo, dok ovo pišem gledam te bilješke. Da to nisam zabilježio otišlo bi sa njim nepovratno. U njegovom slučaju, doista, može se razumjeti Poslanikov, a.s., hadis kada je rekao: “Smrt alima je kao smrt naroda!”

Zaista je Hafiz iza sebe ostavio veliko dobro. Sva sjećanja ljudi na njega su pozitivna. To nije lahko, jer život je težak a kontakti sa ljudima su puni iskušenja. O njegovom životu i radu trebaju pisati oni koji su ga poznavali kako bi se od zaborava sačuvalo što više detalja vezanih za njegovo ime.

Rahmetullahi ‘alejhi rahmeten wasi‘ah!

Muharem Omerdić